

УДК 378.147.33

ББК 74.268.53

Анна Зарицька

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Статтю присвячено висвітленню процесуальних особливостей використання портфоліо у підготовці майбутніх учителів музики до професійної самореалізації на акмеологічних засадах.

Ключові слова: професійна самореалізація, акмеологічна позиція, професійна підготовка, акмеологічний портфоліо майбутнього учителя музики.

Постановка проблеми. В умовах соціальних та науково-технічних змін, що відбуваються в суспільстві, велика роль у модернізації підготовки висококваліфікованих працівників відводиться загальноосвітнім навчальним закладам, у яких повинні працювати підготовлені згідно сучасних вимог учителі. Щоб відповідати викликам часу, педагогічна освіта стоїть перед необхідністю суттєвого оновлення та реформування.

У таких умовах актуальним стає використання портфоліо як альтернативного засобу педагогічного діагностування й методу оцінювання професіоналізму майбутніх учителів музики. Звернення до навчального портфоліо студента в процесі навчання у вищій школі пов'язано з вимогами сучасного суспільства до випускника ВНЗ як до компетентного фахівця, здатного не тільки творчо самореалізовуватися у майбутній професійній діяльності, а й бути суб'єктом проектування власного життя. Відтак, особливої значущості набуває питання стимулювання самоосвіти майбутніх учителів мистецького профілю на основі організації їх професійного самовдосконалення засобами акмеологічного портфоліо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що проблема формування акмеологічної спрямованості професійної самореалізації учителя музики тривалий час розглядалася в контексті філософії та психології й до педагогічної проблематики увійшла лише з 90-х років ХХ століття у зв'язку

з визнанням суб'єктно-акмеологічного характеру педагогічної діяльності, її дослідженню присвячено низку наукових праць, які можна систематизувати за такими напрямками: підготовка майбутнього педагога до самореалізації у процесі професійної освіти (В. Бех, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, В. Євтух, І. Зайченко, І. Зязюн, А. Кузьмінський, О. Матвієнко, Н. Ничкало, С. Нікітчина, Л. Онищук, Л. Пуховська та ін.); психологія професійної діяльності та професійного розвитку учителя музики (Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, В. Моргун, Н. Побірченко, Н. Пов'якель, Е. Помиткін, В. Семиченко та ін.); дослідження впливу мистецтва на розвиток особистості суб'єктів педагогічного процесу (В. Бутенко, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.); ідеї педагогічної акмеології (В. Алфімов, К. Альбуханова-Славська, С. Архипова, О. Бодальов, В. Вакуленко, Н. Вишнякова, Н. Гузій, Г. Данилова, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, В. Максимова, С. Пальчевський та ін.).

Підходи до визначення поняття «портфоліо» та основні його моделі описано в роботах Л. Бараннікова, Г. Голуб, Т. Новікової, А. Фасолі та ін. Зарубіжний досвід використання портфоліо як освітнього інструменту представлено у працях К. Вольфа, М. Вонакопа, Д. Літтла, А. Лоуренса та ін.

Мета статті: розкрити процесуальні особливості використання портфоліо у підготовці майбутніх учителів музики до професійної самореалізації на акмеологічних засадах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури з теми дослідження дозволяє констатувати, що використання портфоліо в галузі освіти було розпочато в США в середині 80-х років минулого століття. На початку нового століття ця ідея стає популярною в усьому світі, в тому числі й у системі освіти України.

Портфоліо (з англ.) означає колекцію робіт і результатів діяльності особистості, що демонструє її зусилля, прогрес і досягнення у різноманітних

сферах. Отже, портфоліо в системі підготовки майбутніх учителів музики - це набір матеріалів, що демонструють уміння майбутнього вчителя розв'язувати завдання своєї професійної діяльності, вибирати стратегію й тактику професійної поведінки. Основне призначення портфоліо – оцінка рівня професіоналізму суб'єкта діяльності.

Для студента портфоліо – це своєрідний організатор його навчально-дослідницької та самоосвітньої роботи, технологія й місце збору матеріалів, аналізу інформації, інструмент самооцінки, рефлексії та самовдосконалення. Для педагога портфоліо надає можливості зворотнього зв'язку зі студентом та інструменти його оціночної діяльності.

Дослідники сходяться на думці, що портфоліо студента є не лише ефективною формою самооцінювання результатів навчальної діяльності, але й спонукає мотивування до навчальних досягнень, надбання досвіду для ділової конкуренції, обґрунтування реалізації самоосвіти та розвитку професійних компетентностей, оцінювання особистісних здібностей [1, с. 33]. Серед функцій портфоліо студента ученими визначено такі: діагностична, прогностична, управлінська, організаційна, інформаційна, аналітична, педагогічна, цілепокладання, мотивування, змістовна, розвиваюча, рейтингова та адаптаційна.

Освітнє значення портфоліо, на наш погляд, полягає в наступному: а) планування і самооцінювання студентом своїх освітніх результатів, досягнень; сприяння підтримці та стимулюванню навчальної мотивації, формуванню уміння вчитися; б) демонстрація освітніх досягнень сприяє індивідуалізації і персоналізації навчання студента; в) аналіз помилок і досягнень студентів формують унаочнення понять «компетентність», «самореалізація» у контексті майбутньої професійної діяльності.

Узагальнення світової та вітчизняної освітньої практики застосування технології портфоліо дозволяє виявити найбільш істотні аспекти найпоширеніших типів портфоліо. Моделі портфоліо різноманітні, досить

гнучкі й функціональні. Розрізняють портфоліо за практико-результативною діяльністю; за суб'єктами діяльності; за цілями та ситуаціями використання; за характером і структурою; за способом обробки та презентації інформації; за предметом дослідження [2, с. 125].

У системі підготовки студента до майбутньої педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах апробовані такі моделі портфоліо: портфоліо документації, портфоліо-скарбничка, портфоліо процесу, портфоліо презентаційний, портфоліо оцінний, портфоліо відгуків, портфоліо досягнень, електронний та паперовий портфоліо [3].

Учительська професія за своїм змістом, функціональною спрямованістю вимагає від особистості щоденної творчої діяльності, наукових пошуків у розв'язанні професійних завдань. Усе вищезазначене актуалізує проблему організації самоосвітньої роботи майбутніх учителів музики у контексті формування їх готовності до професійної самореалізації. Практичне втілення цієї мети здійснювалося шляхом викладання навчального спецкурсу «Акмеологія музично-педагогічної творчості».

Варто зазначити, що провідним методом організації професійної самоосвітньої діяльності студентів під час занять зі спецкурсу стала робота майбутніх педагогів над *індивідуальним електронним акмеологічним портфоліо (ІЕАП)*, яке на різних етапах роботи набувало вигляду робочого зошита, творчого щоденника, інноваційної майстерні, науково-інноваційної лабораторії.

Систематична робота над створенням індивідуального акмеологічного портфоліо дозволяла студенту наочно спостерігати якісні зміни у формуванні готовності до професійної самореалізації в процесі опанування теорії та технології музичного виховання, здійснення науково-методичних досліджень, спочатку теоретичних, а згодом і прикладних. «Портфоліо – це цілеспрямована колекція робіт суб'єкта, яка демонструє його зусилля, прогрес, досягнення в одній чи більше галузях» (Д.Майєр).

Виходячи із змісту рефлексивного компоненту готовності до професійної самореалізації майбутніх учителів музики, слід підкреслити, що портфоліо є методом «аутентичного оцінювання». Його головна перевага полягає у тому, що, будучи багатофункціональним інструментом як оцінювання, так і самооцінки власних досягнень, портфоліо дозволяє студенту перемістити акцент із зовнішньої експертизи і контролю на самоконтроль і проектування своєї професійної траєкторії, яка матиме довготривалий характер і реалізовуватиме сучасну ідеологію освіти протягом всього життя. У нашому дослідженні портфоліо втілювало ідею «пожиттєвого» (longlife education) навчання, яке відповідає сучасним інноваційним тенденціям. Технологія портфоліо забезпечувала наступність етапів професійного становлення учителя музики, сприяла корекції освітньої та кар'єрної траєкторій і стала наочним інструментом професійного становлення і самовдосконалення студента.

Портфоліо становить собою електронну версію інформації, яка документує накопичений практично-педагогічний досвід і суб'єктивно-інноваційні досягнення студентів. Технологія використання ІЕАП у нашому дослідженні передбачала наповнення його дидактичними, методичними, організаційними, діагностичними, наочними матеріалами, які в результаті використовуються студентами на практиці. Кожен студент у процесі науково-педагогічної роботи створював свою власну колекцію матеріалів, доповнюючи її матеріалами, отриманими в процесі вивчення спецкурсу та психолого-педагогічних дисциплін, окремих методик (кращі наукові роботи (статті, тези, реферати), методичні розробки, досягнення педагогічної інноватики, фото- та презентаційні матеріали і т.д.).

Необхідність використання технології індивідуального електронного акмеологічного портфоліо у нашому дослідженні обумовлена двома аспектами. З однієї сторони, необхідністю стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів з метою забезпечення узагальненості та усвідомленості ними готовності до професійної самореалізації, з іншої сторони, організацією

оцінювання професійного розвитку майбутніх учителів музики, що дозволить реалізувати рефлексивну спрямованість досліджуваного нами феномену.

Зміст ІЕАП представлено трьома розділами:

Розділ 1 «Я – акмеологічно спрямований учитель музики» складається із двох частин: творчої та програмної. Творча складова представлена створенням власного бачення майбутнім педагогом себе як професіонала на основі складання резюме, розробкою програми саморозвитку та аналітичної роботи на основі використання тестів на визначення рівня самоактуалізації, акмеологічної спрямованості, оцінки рівня творчого потенціалу, визначення індивідуального стилю діяльності, виявлення потреби та здатності до професійного самовдосконалення та самореалізації.

Програмна складова передбачала теоретичну підготовку майбутніх педагогів згідно з програмою занять зі спецкурсу «Акмеологія музично-педагогічної творчості».

Розділ 2 «Педагогічно-інноваційний колектор» мав більшою мірою практичне значення у розвитку в студентів потреби у самовдосконаленні і створювався на основі самостійних науково-методичних пошуків майбутніх педагогів та їх власного педагогічного досвіду та досвіду професіоналів. Цей розділ був своєрідним науково-методичним накопичувачем, що містить будь-яку практично значущу нову для студента інформацію, зібрану протягом усього періоду навчання. Великий обсяг цього розділу передбачав розподіл його на декілька напрямків:

- «Взірцева колекція» - педагогічні ідеї та досвід педагогів-новаторів, ППД авторських шкіл, альтернативних закладів освіти і т.д.;

- «Ось які мої учні!» - матеріали, зібрані в процесі музично-педагогічної роботи з учнями та проведенні діагностичних процедур (тести, анкети, фотографії, побажання, творчі роботи учнів, записки дітей тощо);

- «Науково-педагогічний глосарій» - словник педагогічних та інноваційних термінів. Словникова робота студентів із науково-педагогічними

поняттями сприяла розвитку в них навичок визначення понятійного апарату власної дослідницької роботи, забезпечувала можливість ефективного здійснення контент-аналізу ключового поняття тощо. Спочатку студентам пропонувалось знайти визначення ключових понять свого дослідження, розмістивши їх в ІЕАП, згодом же – самостійно запропонувати різноманітні точки зору авторів на досліджуваний педагогічний феномен, та категорії, що його описують, а також знайти дотичні поняття та обговорити їх з педагогом та студентським колективом; у ході такого обговорення у студентів формується власне бачення педагогічних явищ, що позитивно позначається на здатності проектувати індивідуальні маршрути професійного самовдосконалення.

- «Документація учителя музики» - розкриває нормативно-правові аспекти професійно-педагогічної діяльності вчителя музики. Робота над заповненням цього підрозділу спонукала студентів до розуміння необхідності ґрунтовної обізнаності в нормативних документах, які регламентують діяльність педагога. Кожен студент накопичував та критично опрацьовував низку нормативних матеріалів, присвячених окремим аспектам педагогічної дійсності, виходячи із проблематики власної самоосвітньої траєкторії.

- «Еврика! – науково-педагогічні ідеї» - скарбничка суб'єктивно-інноваційних науково-педагогічних матеріалів (нові шляхи розв'язання певної педагогічної проблеми, креативна модель, технологія удосконалення науково-педагогічного явища чи процесу тощо);

- «Цитати» - висловлювання відомих педагогів, науковців, учителів-новаторів тощо;

- «Методична шпаргалка» - містить плани, алгоритми, схеми розбору уроків, позакласних заходів та інший матеріал, який презентує особливості педагогічної роботи студентів з учнями.

- «Бібліотечка успішного педагога» - власна бібліографія прочитаних видань та розроблений список наукових статей за фаховими дисциплінами, що

забезпечує зв'язок наукових розвідок студентів з науково-методичною періодикою, Інтернет-матеріалами;

- «Курйози» - гумористичний розділ, що ілюструє педагогічні ситуації (зібрані чи вигадані), яких слід уникати, скарбничка шкідливих порад.

Розділ 3 «Моніторинг» містить пояснення, відгуки та матеріали, що демонструють якісний професійно-педагогічний прогрес автора портфоліо в освоєнні професії (наукові статі, тези, рецензії на них наукових керівників, інформаційні листи науково-педагогічних заходів (конференцій, семінарів, форумів та багато ін.), поетапна програма професійно-педагогічного самовдосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як засвідчує практика, індивідуальне електронне акмеологічне портфоліо є ефективним засобом організації самоосвітньої діяльності студентів педагогічного коледжу. Робота майбутніх учителів музики над портфоліо сприяла розвитку наукового мислення, творчої ініціативності, педагогічної креативності, що є невід'ємними характеристиками особистості, здатної до професійної самореалізації. Разом з тим, портфоліо розв'язує низку завдань щодо формування акмеологічної спрямованості студентів:

- розвиває й повсякчас підтримує мотивацію, готовність майбутнього вчителя музики до свідомої, ефективної, цілеспрямованої самоосвіти;
- ініціює рефлексивну й самооцінювальну діяльність, розширює можливості навчання;
- прискорює процес оцінювання, визначає діапазон професійних можливостей майбутнього педагога;
- фіксує зміни й професійне зростання за певний період;
- забезпечує неперервність самоосвіти.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні впливу науково-дослідницької роботи майбутніх учителів музики на формування їх готовності до професійної самореалізації.

Література:

1. Анисимов О.С. Креативная акмеология: Учеб.-метод. Пособие. – Спб., 2007. – 124 с.
2. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотній зв'язок. Ідеальність: пос. для вчителів. – Луганськ: Навчальна книга; Янтар, 2004.
3. Канюка І. Учитель у «ситуації успіху» // Завуч. – 2010. – № 1(403). – 32-35.

Anna Zarytska. Practical Aspect of Using a Portfolio in Preparing of Future Music Teachers to Professional Fulfillment

Resume

The article is devoted to procedural features of using a portfolio in preparing of future music teachers to professional fulfillment on acmeological basis.

Keywords: *professional self-realization, acmeological position, training, acmeological portfolio of future music teachers.*